

FÂNTÂNA MEDIEVALĂ DIN PUNCTUL SĂLIȘTE, SAT SUSANI, COMUNA TRAIAN VUIA, JUDEȚUL TIMIȘ

*Liviu Măruia †, Ovidiu Bozu**

* ovidiu_bozu@yahoo.co.uk

Zusammenfassung. Die archäologischen Rettungsgrabungen auf der Trasse Lugoj–Deva auf der A1, km 21+050 – 21+250 haben in an der Stelle Saliste den südwestlichen Rand einer mittelalterlichen Siedlung aus dem 8.–9. Jahrhundert freigelegt. Insbesondere erregte Aufmerksamkeit ein Brunnen, der bereits von dem Archäologen Dr. Liviu Măruia von der “Universitatea de Vest”, Temeswar entdeckt wurde. Der kreisförmige Umriss von 1,20 m des Brunnensmundes wurde eindeutig in die mittelalterliche Kultur eingeordnet und befindet sich auf -40 cm Tiefe in Vergleich zu der heutigen Ackerlandoberfläche. Der Brunnen wurde halbseitig auf einer Tiefe von 1 m schichtweise ausgehoben und eine entsprechende Profilskizze erstellt. Anschließend wurde die zweite Hälfte ausgehoben. In der Tiefe von 2,30 m wurde dann “in situ” der quadratische “ghizd” des Brunnens, eine hölzerne Umzäunung von 70/70 cm, gefunden. Die sehr gut erhaltene hölzerne Struktur ist aus Brettern in Nut-Federnsystem hergestellt und stammt aus einer späteren Zeit, wahrscheinlich aus dem 16.–17. Jahrhundert. In der Tiefe von 3,20 m erreichte man eine Sand- und Kiesschicht, was darauf hindeutet, dass man an den Brunnenboden gelang.

Schlagwort: mittelalterliche Siedlung, 8.–9. Jahrhundert, Brunnen, hölzerne Umzäunung “ghizd”, 16.–17. Jahrhundert.

Locul numit *Săliște* este situat la hotarul dintre satele Susani și Leucușești, jud. Timiș, în câmpia aluvionară dintre pâraul Glavița și râul Bega. Până la realizarea unor lucrări hidrotehnice, menite să amelioreze solul, punctul *Săliște*, a fost un teren periodic inundat de revărsări de ape, de apa pluvială căzută în cantități mari, dar și un teren agricol cu un deficit major de apă, în caz de secetă. Memoria colectivă a sătenilor localizează în acest loc o veche vatră a satului Susani. Până la proiectarea autostrăzii Lugoj–Deva, pământul a aparținut țaranului Valeriu Barboni din satul Susani, nr. 25.

Cercetările arheologice preventive executate pe autostrada A1, tronsonul Lugoj–Deva, Situl 2, de la km 21+050–21+250, au localizat în punctul *Săliște*, marginea de sud-vest a unei așezări medievale aparținând secolelor VIII–IX. În suprafața cercetată, cu dimensiunile de 250/50 m, au fost documentate arheologic: locuințe, gropi cu resturi menajere, gropi din care s-a extras lutul, șanțuri de drenaj, gropi de pomi (Fig. 1). Solul este de tip argiloiluvial podzolic caracterizat printr-un strat de pământ aluvionar care, la adâncimea de -40 cm, apare alcătuit din argilă având în

compoziție oxizi de fier¹. Stratigrafic, pământul arabil de culoare brună, nu depășește 25 cm grosime, urmat de un pământ brun închis, după care, la adâncimea de -40 cm de la suprafața solului, apare o argilă cu pigmentație feruginoasă. Dintr-un număr relativ mare de complexe documentate arheologic, fântâna puț din C.101 a atras în mod deosebit atenția².

Fig. 1.1. Harta topografică scara 1:25000, ediția 1975.

Fig. 1.2. Imagine satelitară, exportată din programul Google Earth.

¹ Conea *et alii*, 1977, p. 48.

² De la conturare și până nivelul pânzei freatice fântâna a fost golită de regretatul arheolog și cadru universitar dr. Liviu Măruia, căruia îi aducem și pe această cale un pios omagiu.

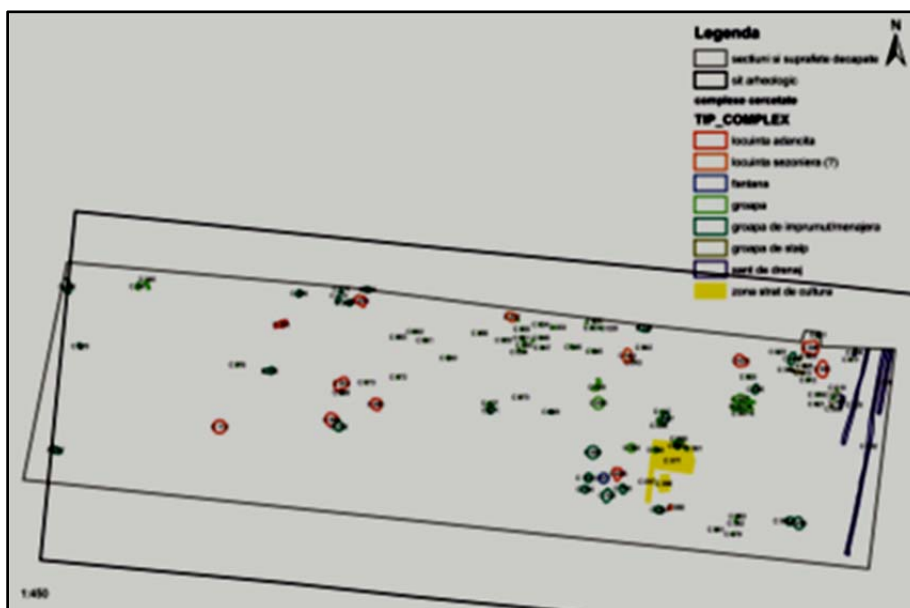

Fig. 1.3. Autostrada Lugoj–Deva, Lot 1, Sit 2 - km 21+050–21+250, punct Săliște. Plan general. Tipuri de complexe (scara 1:450).

Conturul aproape rotund al gurii fântânii, cu o pigmentație feruginoasă mai închisă la culoare, a fost bine delimitat la baza nivelului de cultură medieval, în contact cu stratul lutos situat la -40 cm de la pământul arabil. Cu un diametru la gură de 1,20 m, fântâna, pe toată adâncimea ei, a fost golită pe secvențe de câte un metru, mai întâi pe o jumătate din diametrul acesteia, cu desenarea de fiecare dată a profilului, ca apoi să fie golită și cealaltă jumătate (Fig. 2/1). Umplutura fântânii între metrul 0 și -1 m conține un pământ lutos închis la culoare (Munsell, 10YR 4/3), cu flecuri de argilă feruginoasă, fragmente de lemn carbonizat și fragmente de chirpici. La adâncimea de -1,20 m, la 40 cm față de profilul de nord al fântânii, a fost extrasă o bucată de pământ vitrificat cu marginile de culoare roșie, în lungime de 30 cm și 10 cm grosime. De la adâncimea de -1,90 m golirea fântânii a întâmpinat greutate datorată infiltrațiilor apei freatice, ce a fost scoasă periodic prin pompare. Între pereții fățuiți cu flecuri feruginoase și cu o consistență dură, pământul de umplură a devenit mâlos fiind scos cu găleata (Fig. 2/2).

La adâncimea de 1,95 m a fost descoperit singurul fragment ceramic din pastă semifină, de culoare neagră-cenușie, dintr-un perete de vas de formă bitronconică. La adâncimea de -2,30 m a apărut ghizdul fântânii (Fig. 2/3, 4). De formă pătrată, cu laturile de 70 cm, ghizdul, a fost construit din scânduri fasonate de 15 cm lățime și de 10 cm grosime, îmbinate nut și feder. Înălțimea păstrată a ghizdului din lemn măsura 90 cm, fiind construit deasupra stratului de nisip și pietriș al pânzei freatice, aflat la adâncimea de -3,20 m, de la nivelul de conturare a fântânii. De la această adâncime, Liviu Măruia a recuperat un mâner din fier foarte corodat. Mânerul s-a rupt în două când a fost tras din stratul de prundiș aluvionar. Prelucrat la cald, în lungime de 370 mm,

înalt de 9,5 mm, din bară rotundă de 7 mm grosime, are capetele întoarse în inel, de care sunt prinse două piese care fixau mânerul de recipientul cu care se scotea apa din fântână. Amândouă piesele de fixare, din care una ruptă, ca și cele două verigi inelare de la capetele mânerului, prezintă un amestec compact feruginos cu pietricele de pe fundul fântânii și oxizi de fier. Singura piesă de fixare păstrată a fost confecționată dintr-o placuță de fier, în grosime de 5 mm, 60 mm lungime și 15–20 mm lățime, despică în două părți egale. Are un capăt rotunjit cu un orificiu rotund trecut prin veriga mânerului, celălalt cu două capete ascuțite la vârf și bifurcate pe o lățime de 45 mm.

Fig. 2.1. Fântâna-puț săpată până la 2 m; 2. Scoaterea pământului mâlos și a apei de pe fundul fântânii; 3. Nivelul la care a fost surprins ghizdul fântânii; 4. Ghizdul fântânii; 5. Mânerul din fier descoperit pe fundul fântânii.

Indiferent de epoca istorică, săparea unei fântâni depinde de felul și configurația terenului. Construirea fântânilor, indiferent de poziționarea lor în interiorul unei așezări, sau la margine de drum, a fost creația unui efort colectiv sau individual. În zona de munte, unde apa se găsește aproape de suprafața solului, fântâna este simplă de tip bunar. La câmpie, apa se află în straturile adânci ale pământului și pentru a fi adusă la suprafață sunt săpate fântâni-puț³.

Săparea unei astfel de fântâni, de către un fântânar ajutat de unul sau mai mulți oameni, necesită câteva etape distincte. În cazul nostru, s-a început cu trasarea conturului rotund al viitorului puț-fântână, folosindu-se de doi țărushi ascuțiți la unul din capete, legați cu sfoară în lungime de 1,20 m. Unul a fost fixat în pământ, iar cu celălalt, cu sfoara întinsă, s-a trasat diametrul puțului care urma a fi săpat. A fost săpată cu hârlețul în argila compactă până când se dă la -2,30 m de o argilă umedă. Din acel moment, pe fundul rotund al puțului cu diametrul de 1 m, s-a săpat un pătrat cu laturile de 80 × 80 cm, până la adâncimea de -3,20 m, a cărui pereți sunt căptușiți cu scânduri de lemn fasonat realizându-se astfel ghizdul fântânii.

Coborârea și ieșirea din fântână se făcea cel mai ușor pe o scară, cu o funie sau cu un lanț tras de ajutoarele celui care a săpat fântâna-puț. Surprinzător a fost faptul că ghizdul s-a păstrat doar pe fundul puțului, pe o înălțime de 90 cm. Atât în pământul rezultat din golirea fântânii, cât și la suprafața acesteia, nu au fost descoperite componentele din lemn cu care a fost construit ghizdul. Descoperirea unui mâner de fier pe fundul puțului sugerează că apa putea fi scoasă cu o ciutură de lemn prinsă de o funie, lanț sau chiar de o prăjină lungă. Apa din fântână, a putut fi protejată de existența unui simplu cadru de lemn cu capac rotund sau pătrat. Nu excludem nici existența unei fântâni cu cumpănă, construită dintr-un trunchi de copac, chiar dacă amprentele acestuia, nu au fost surprinse în suprafața cercetată arheologic. Fântânile cu cumpănă sunt specifice zonelor joase, de luncă sau pustă.

Documentarea arheologică a acestei fântâni, la marginea de sud-est a unei așezări medievale timpurii, sugerează arheologului, că ea ar fi fost săpată de locuitorii unei așezări de secol VIII–IX. Singurele fântâni și puțuri de apă, cu adâncimi cuprinse între -2 și -2,80 m având ghizduri din lemn, au fost cercetate arheologic în suburbia Palanca Mare a orașului medieval Timișoara, datate în secolul XVII–XVIII-lea fiind cercetate de un colectiv de arheologi condus de Alexandru Szentmiklosi⁴. Excepție face fântâna din strada E. Caruso, datată în intervalul secolelor XVI–XVII⁵. Referitor la tehnica de construcție a acestor fântâni și puțuri, autorii articolului țin să precizeze că *“În funcție de amenajarea lor cu ghizduri de lemn sau fără, complexele au fost grupate în două categorii principale, respective fântâni și puțuri de apă. Prima categorie, cea a fântânilor poate fi împărțită, la rândul-i, în două tipuri principale. În primul tip intră fântânile cu ghizd de lemn de la bază până în partea superioară (tipul I), în cea de-a doua grupă fântânile care au fost prevăzute cu ghizd doar în partea superioară (tipul II). În tipul I intră complexele C.4, C.10, C.11 și C.15. În*

³ Bernea, 2006, p. 148-150.

⁴ Szentmiklosi, Bălărie, 2012, p. 210-212.

⁵ *Ibidem*, nota 37.

gropile lărgite intenționat sunt construite structurile de lemn rectangulare (ghizdurile), după care, spațiul dintre structura de lemn și peretele gropii este umplut cu pământul excavat. Ghizdurile au avut dimensiuni relativ asemănătoare, cuprinse între aprox. $0,80\text{ m} \times 0,75\text{ m}$ și $0,90\text{ m} \times 0,84\text{ m}$. Excepție face complexul C.10 care a avut dimensiuni mult mai mari, respectiv $1,50\text{ m} \times 1,40\text{ m}$, pe fundul ei păstrându-se doar gropile de la stâlpii structurii de rezistență. Adâncimea fântânilor a variat între $2,10\text{ m}$ și $2,60\text{ m}$.⁶

Fântâna cercetată de noi, din punctul Săliște, sat Susani, ca mod de construire își găsește analogia în tipul I al fântânilor din Timișoara medievală. Faptul că ghizdul s-a păstrat doar pe fundul fântânii poate să aibă o singură explicație, aceea că restul structurii de lemn a fost recuperat după ce fântâna nu a mai funcționat. Memoria colectivă a locuitorilor din Susani localizează în locul numit Săliște, vechea vatră a satului lor. Este un argument să apreciem că și fântâna cercetată de noi a fost construită în răstimpul secolelor XVI–XVII.

1.

2.

⁶ *Ibidem*, p. 210.

3.

Fig. 3.1. Profilul fântânii din punctul Săliște; 2. “Nu poți învăța nimic pe nimeni; poți doar să ajuți pe cineva să descopere” (Galileo Galilei); 3. Fântână cu cumpănă⁷.

⁷ https://lovrin1466.files.wordpress.com/2009/11/lovrin_fantana_cumpana.jpg (accesat 9.10.2015).

BIBLIOGRAFIE

- Bernea, 2006 Bernea, Ernest, *Civilizația română sătească*, Colecția: Fapte, Idei, Documente, Editura Vremea, București, 2006, 168 pg., ISBN 978-973-645-228-4.
- Conea *et alii*, 1977 Conea, Ana; Irina, Vintilă; Canarache, Ana, *Dicționar de știința solului: cu termeni corespondenți în limbile franceză, germană, engleză, rusă*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, 671 pg.
- Szentmiklosi, Bălărie, 2012 Szentmiklosi, Alexandru; Bălărie, Andrei, *Contribuții la cunoașterea evoluției orașului Timișoara la sfârșitul evului mediu. Cercetările preventive din suburbia Palanca Mare*, În: *Analele Banatului*, Seria Nouă, XX, Timișoara, 2012, p. 205-226.